

Громадська організація
«Разом до громадянського суспільства»

**Проблематика реалізації
проєвропейських реформ
у Чернігівській області:
аналітика, статистика,
дані соціології,
інтерв'ювання, фокус-груп**

Аналітичний звіт

Чернігів, 2019

Звіт підготовлений в рамках проєкту «Чернігівщина європейська: результати та плани», який реалізовано під егідою програми «Просування реформ в регіони», що здійснюється Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій та Європейською правдою за сприяння Європейського Союзу (<http://ec.europa.eu/europeaid>)

Автор звіту

Дмитро Гапоненко, доцент Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Зміст публікації є виключною відповідальністю грантоотримувача ГО «Разом до громадянського суспільства» і жодним чином не відображає точку зору Європейського Союзу.

Зміст

Вивчення громадської думки	4
Методологія дослідження.....	4
Рейтинг успішності реформ і очікування від їх подальшої імплементації.....	4
Аналіз результатів дослідження особливостей реалізації реформ в окремих сферах.....	7
ОСББ.....	7
Освіта.....	9
«Нова українська школа».....	9
Професійно-технічна освіта.....	10
Вища освіта.....	11
Медицина.....	13
Туризм.....	14
Бізнес.....	15
Історії успіху	18
Агенція регіонального розвитку допомагає місцевому підприємництву.....	18
Батуринська ОТГ активно розвиває туристичний потенціал.....	20
Освітні програми обміну – крок до європейського дослідницького простору.....	21
Волинківська молочарська спілка: чесно працювати разом - вигідно.....	23
«Сідко Україна»: європейська якість українського виробництва.....	25
Реформа «Укрпошти» на Чернігівщині: спершу протестували, зараз – дякують!.....	26
Бюджет участі як крок до мрії.....	29
Чернігівське підприємство відшиває одяг для європейських брендів.....	31
Нарівні: учні з особливими освітніми потребами – у звичайній школі.....	33
ОСББ «Кошового 35» платить за електрику вдвічі менше.....	35
Диплом ПТНЗ гарантує роботу.....	37
Школа, де навчають бути здоровим.....	39

ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Методологія дослідження

З червня по листопад 2019 р. ГО «Разом до громадянського суспільства» у співпраці з ГО «Асоціація регіональних засобів масової інформації» був реалізований проєкт: «Чернігівщина європейська: результати та плани» під керівництвом Інституту економічних досліджень та політичних консультацій в рамках Програми «Просування реформ в регіони» за підтримки Європейського Союзу.

Одним із завдань проєкту було вивчення громадської думки широкого кола мешканців Чернігівської області, причетних до різних сфер соціально-економічного та політичного життя, на які вплинула Угода про асоціацію Україна – ЄС.

Для проведення дослідження представники громадської організації розробили гайди по заздалегідь визначеним сферам реформування, які склалися із серії загальних питань, що стосувалися ставлення респондентів до результативності реформ як в Україні загалом, так і в Чернігівській області зокрема і спеціальних питань, які були спрямовані на дослідження проблем, пов'язаних з особливостями впровадження конкретних реформ у регіоні. Зокрема: переваги, недоліки, особливості впливу центральних і місцевих органів влади, пошук історій успіху тощо.

Збір первинної соціологічної інформації проводився за якісною стратегією з використанням методів фокус-групового опитування і глибинного інтерв'ю. Дані методи дозволяють активно залучати учасників опитування до змістовної бесіди, збирати широкий спектр поглядів і думок про досліджувану проблематику, а також виявляти індивідуальний (унікальний) досвід учасників. Загалом, під час реалізації проєкту було проведено 7 фокус-груп і 20 глибинних інтерв'ю.

Рейтинг успішності реформ і очікування від їх подальшої імплементації

Визначаючи найуспішнішу реформу в Україні за останні 5 років, переважна більшість респондентів зазначили, що такою є реформа з децентралізації. Її запровадження позитивно вплинуло на цілий ряд процесів у багатьох сферах життя. Зокрема, збільшення бюджетів міст, внаслідок чого стало проводитися чимало заходів наукового, освітнього, культурного і розважального спрямування, покращилася матеріально-технічна база, розпочалася інтенсивна розбудова інфраструктурних об'єктів: комунікацій, доріг, зон відпочинку тощо.

Крім того, за час впровадження реформи, в області створено більше 40 об'єднаних територіальних громад, які перейшли на новий формат фінансування і довели свою спроможність і життєздатність. Внаслідок цього карди-

нально змінилося ставлення до інвесторів. В наслідок жорсткої конкуренції, об'єднані територіальні громади були вимушені створювати максимально сприятливі умови і покращувати інвестиційний клімат.

Важливим досягненням реформи з децентралізації стала виборність голів і депутатського корпусу громад, що, в свою чергу, призвело до нового етапу в розвитку демократії. Населення почало відповідальніше ставитись до участі у виборах. Такий стан речей вплинув і на голів ОТГ, які стали підзвітні громаді, і у разі незадовільного виконання посадових обов'язків можуть бути відсторонені від влади або їх просто не оберуть на наступний термін, на відміну від голів районних державних адміністрацій, які призначаються і звітують перед президентом.

Внаслідок вище зазначених змін, дещо покращилося фінансове становище людей, що позитивно позначилося і на бізнес середовищі, відбулося, хоча й не значне, поживалення ринку. Не останню роль у цьому також зіграло ще одне нововведення – запуск системи Prozorro, яка, на думку респондентів, хоча й не є ідеальною, проте, в цілому успішна.

Інші реформи, що відбулися в нашій країні за останні 5 років не мають такої суттєвої підтримки серед учасників дослідження, а згадуються фрагментарно. У багатьох випадках позитивне сприйняття тих, чи інших нововведень залежить від сфери діяльності, інтересів і соціально-демографічних ознак респондентів.

Однією з таких реформ є впровадження «Нової української школи». З позитивного боку її охарактеризували переважно представники професійно-технічної і вищої освіти. Натомість, самі вчителі, які працюють безпосередньо за програмою НУШ, ставляться до такого нововведення доволі упереджено. У цілому, респонденти позитивно сприймають основні аспекти реформи, такі як: дружлюбне ставлення до учнів, використання інклюзивних методик, нові форми навчання і виховання, використання сучасних технічних засобів навчання, покращення матеріально-технічної бази тощо. Проте, імплементація реформи супроводжується мовчазною незгодою значної частини педагогічних працівників, пошуком балансу між авторитарним управлінням класом і вседозволеністю, відміною домашніх завдань і якість знань учнів, складнощами, пов'язаними з адаптацією дітей з особливими потребами тощо.

Схожа ситуація відбувається зі змінами у медичній галузі. Вдалою дану реформу вважають ті, хто чітко розуміє, що стара система надання медичних послуг не може бути ефективною в сучасних умовах і потребує кардинальних змін, а також, переважно молоді респонденти у великих містах, які не мають серйозних проблем зі здоров'ям і вільно почувають себе у мережі Інтернет. Серед позитивних моментів реформи були зазначені наступні: запровадження сімейної медицини і можливість самостійно обирати лікаря, електронні медичні картки і електронний запис. Натомість ставлення медичних працівників

до реформи є доволі неоднозначним.

Сюди ж можна віднести і зміни у сфері житлово-комунального господарства, а саме активне пропагування і сприяння створенню ОСББ з боку держави, яке розпочалося у 2016 р. Проте, учасники дослідження, зазначили, що темпи об'єднання домогосподарств останнім часом значно знизилися.

Поодинокі учасники дослідження серед позитивних новацій відмітили зміни у армії, особливо підвищення заробітних плат військовослужбовців. Через те, що на території Чернігівської області доволі велика кількість військових частин, то це одразу позитивно вплинуло на якість життя населення. Разом з тим, респонденти вказали, що, нажаль, ці зміни почалися виключно внаслідок агресії з боку Російської Федерації.

Також, у цьому блоці була згадана реформа патрульної поліції, завдяки якій охоронці правопорядку отримали належне матеріально-технічне забезпечення, зменшилася кількість злочинів, а люди стали більше довіряти і частіше звертатися за допомогою до поліції.

Якщо проаналізувати вище зазначені реформи з позиції їх відмінності у Чернігівській області від загальнодержавного стану, то найбільше вирізняється серед інших реформа з децентралізації. Це й не дивно, оскільки з самого початку її імплементації Чернігівщина стабільно тримається у трійці лідерів і результати помітні неозброєним оком.

Відрізняється і військова реформа, як вже зазначалося, в області чимало військових баз і високий рівень співвідношення військовий до цивільного населення, а тому найменші зміни у цій сфері є чутливими для загалу.

Щодо медичної галузі, то тут ситуація зворотна. Чернігівська область одна з найбільших за площею і має найменший рівень густини населення, що негативно позначається на якості надання медичних послуг у сільській місцевості, коли пацієнтам слід долати значні відстані для отримання допомоги.

По інших реформах учасники дослідження не змогли вказати якихось конкретних регіональних відмінностей.

Що стосується реформ, які мають потенціал стати успішними у середній чи довгостроковій перспективі, то респонденти покладають надію на медичну реформу, оскільки започатковані нововведення, на їхню думку, мають усі можливості стати ефективними, у разі їх подальшого повноцінного впровадження.

Чималі надії покладаються на судову реформу, що судові інстанції зрештою почнуть виконувати обов'язки, які на них покладені. І це не дивно, оскільки окремі учасники дослідження охарактеризували судову реформу як відверто провалену і таку, що загрожує всім попереднім досягненням. Особливо гостро це стосується бізнес-середовища, саме підприємці вказали, що за умови якісної роботи судової гілки влади можна буде впродовж короткого проміжку часу вирішити низку проблем, пов'язаних з дерегуляцією, конкуренцією, недоліками у роботі системи Prozorro тощо.

Також респонденти очікують на логічне завершення реформи Міністерства внутрішніх справ, вищої освіти, надання адміністративних послуг і у сфері ЖКГ.

Разом з тим, варто зазначити, що чимало опитаних не надто сподіваються на радикальні нововведення з боку держави а покладаються виключно на себе і не відкидають можливості згортання окремих реформ унаслідок зміни влади в Україні.

Аналіз результатів дослідження особливостей реалізації реформ в окремих сферах

ОСББ

Одним із завдань дослідження було вивчення реформ у сфері ЖКГ і сприянні у створенні ОСББ. Так, учасники дослідження зазначили, що у результаті впроваджених нововведень процедура реєстрації стала простішою, швидшою і, що наголовніше – дешевшою.

Щодо проблем, які були пов'язані з діяльністю ОСББ до реформи, то респонденти більше зосередилися на питаннях, пов'язаних з переоформленням житлових будинків від комунальних підприємств м. Чернігова до ОСББ, передачі технічної і фінансової документації, сплати внесків мешканцями, використання роботи найманих працівників, складнощами, пов'язаними з обслуговуванням ліфтів тощо.

Що стосується рішень центральної влади, які б посприяли створенню та діяльності ОСББ, то респонденти згадали тільки програму теплих кредитів, яка дійсно залишається дієвою, і практично всі об'єднання нею користуються. А от з приводу співпраці з міською владою, то погляди учасників дискусії розійшлися. Одні казали, що муніципалітет зацікавлений у співпраці і всіляко сприяє створенню ОСББ, проте це стосувалося лише передачі будинків. Інші, навпаки, вважали, що останнім часом керівництво міста змінило свою позицію і вже не так активно закликає мешканців багатоквартирних будинків створювати ОСББ, а намагається залишити їх в обслуговуванні комунальних підприємств, оскільки це значні додаткові ресурси для міського бюджету.

Разом з тим зі старту реформи у місті почала діяти програма 80/20, згідно якої 80 % коштів на ремонт будинку виділяла міська влада, а решту – 20 % – доплачували мешканці. Проте, на час проведення дослідження, програма працювала не в повному обсязі, оскільки був змінений відсоток внеску сторін до співвідношення 70/30, ще, у свою чергу, призвело до того, що переважна більшість ОСББ міста виявилися неспроможними зібрати необхідні кошти для ремонту будинку. Не менш складним залишився й порядок звітування про використання грошей міського бюджету, через що голови ОСББ почали відмовлятися від участі у вказаній програмі.

Одним з гострих питань у відносинах з міською владою учасники опитування вказали проблему вивозу сміття. Окремі ОСББ, намагаючись зекономити

власні кошти, готові придбати для цього сміттєвози. Проте в муніципалітеті, користуючись монопольним становищем КП АТП 2528, під різними приводами не дозволяють об'єднанням співвласників багатоквартирних будинків відмовитися від послуг вказаного комунального підприємства.

Загалом, аналізуючи питання комунікації з міською владою, респонденти наголосили на тому, що різноманітні зустрічі і обговорення проблем з головами ОСББ відбуваються регулярно, а от щодо конкретних рішень внаслідок таких зустрічей, то ситуація незадовільна. На думку учасників дослідження, влада їх слухає, але не чує і, як наслідок, чимало важливих рішень не приймається. Щодо механізмів вирішення ситуації що склалася, то одним з них була запропонована більш активна співпраця з депутатським корпусом міської ради, які мають прямі механізми зрушення таке становище з мертвої точки.

Досліджуючи рішення, яких бракує для повноцінної діяльності ОСББ респонденти вказали на те, що останні законодавчі ініціативи, які стосувалися розподілу газопостачання і електроенергії, суттєво пригальмували процес створення ОСББ, оскільки складний, тривалий, заплутаний і не дешевий механізм погодження формальних питань з підприємствами-монополістами відлякує людей брати на себе ініціативу і відповідальність.

Разом з тим, не дивлячись на наявність значної кількості перешкод, абсолютно всі учасники опитування погодилися з тим, що сам факт створення ОСББ це вже неабиякий успіх, який призводить до об'єднання людей, зумовлює їх спільно вести господарство, дбайливіше до нього ставитися, контролювати витрати коштів, робити ставку на якість придбаних матеріалів і послуг тощо.

Якщо казати про учасників, які брали участь у досягненні такого успіху, то це переважно внутрішня ініціатива мешканців будинку. Особливо важливим аспектом у цьому питанні є наявність активу, оскільки один голова не зможе вести господарство, домовлятися з владою і пояснювати мешканцям необхідність тих чи інших робіт – люди різні і точки зору можуть суттєво різнитися.

Проте, успішна діяльність ОСББ не можлива без залучення кваліфікованих фахівців, які допомагають швидше провести реєстрацію, правильно заключити договори з постачальниками послуг, і звичайних найманих працівників, для виконання повсякденних робіт.

Що стосується часових витрат, то в середньому процес реєстрації ОСББ триває біля місяця, а відчутні зрушення залежать від стану будинку, кількості квартир, розміру членських внесків, ініціативності голови тощо. Проте, перші позитивні зміни від створення ОСББ відчутні вже через 2 – 3 місяці, а суттєвих результатів можна досягнути впродовж року.

Нажаль випадків залучення додаткових коштів для розвитку ОСББ у м. Чернігові учасники опитування згадати не змогли, натомість вказали, що такий досвід мали представники м. Ніжина, які проводили утеплення власних будин-

ків за програмою ПРООН, а також отримали значну компенсацію від місцевої влади. Загалом, у рамках вказаної програми, на долю мешканців припало лише 5 % витрат.

У цілому, позитивно оцінюючи нові можливості у роботі ОСББ, респонденти погодилися, що досягти тих самих результатів без проведених змін у сфері ЖКГ в Україні було б неможливим.

Освіта

Дослідження реформування освітньої сфери, що розпочалося внаслідок укладання угоди про асоціацію Україна – ЄС відбувалося у трьох напрямках: «Нова українська школа», професійно-технічна освіта і вища освіта.

«Нова українська школа»

Згідно результатів опитування, запровадження «Нової української школи», виявилось одним з найбільш суперечливих і неоднозначних нововведень в Україні за останні 5 років. Справа втім, що в ході обговорення особливостей імплементації реформи учасники дискусії переважно акцентували увагу на гострих проблемах і недоліках.

Так, реформу ввели після того, як у пілотних школах діти провчилися лише 2 роки, хоча, у відповідності до нормативних документів, початкова освіта розрахована на 4 роки. Ще, в ході реалізації пілотних проєктів, чимало учасників указували на те, що методичні основи «Нової української школи» не були готовими до впровадження на загальнодержавному рівні, проте уряд не врахував їхні побажання. В результаті, на сьогоднішній день, не можливо точно спрогнозувати результати реформи. Вчителі не можуть у повній мірі відповісти на питання: «Якою буде якість знань у дітей по закінченню початкової школи?»

Однією з найбільш серйозних проблем стало те, що рівень складності шкільної програми, а також перелік умінь і навичок, якими мають оволодіти учні, залишилися практично на тому ж рівні, що й були до реформи. Натомість меншою стала кількість годин для вивчення окремих предметів, вчителям заборонили задавати домашні завдання і оцінювати рівень знань, що, на думку респондентів, позбавило дітей стимулів до навчання. Замість того, вчителі вимушені приділяти більше часу ігровим формам. Як зазначили учасники дослідження: «Основне завдання вчителя – дати знання, а не погратися з дітьми, так, дітлахам це подобається, але як це вплине на рівень знань – невідомо».

До вище вказаного слід додати й те, що в більшості початкових класів у м. Чернігові налічується понад 30 учнів, що унеможливує належний контроль за їхньою роботою. Якщо звернутися до європейського досвіду подібних реформ, то кількість учнів рідко перевищує 15 дітей, а освітній процес забезпечують два вчителі.

Крім того, ускладнює роботу й той факт, що немає єдиної програми, згідно якої мають працювати вчителі. Так, одна школа працює за «Типовою освіт-

ньою програмою для закладів загальної середньої освіти» за редакцією О. Я. Савченко, а інша – за редакцією Р. Б. Шияна. При цьому, програми мають різні очікувані результати навчання, що викликає у педагогічних працівників чимало питань.

Багато зауважень у респондентів виникло й до матеріально-технічного забезпечення реформи. Класні кімнати виявилися не пристосованими до вимог НУШ. Через перевантаження класів нові парти неможливо розмістити так, щоб помістилися всі учні, не кажучи про те, що ще має залишитися вільний простір для роботи на килимках. До того ж, нові парти мають нахил, який заважає повноцінно проводити уроки малювання і заняття з конструкторами Lego, які розсипаються на похилій поверхні.

Разом з тим, запровадження Нової української школи має й незаперечні здобутки. По-перше, це матеріально-технічне забезпечення шкіл новими меблями, підручниками і сучасними технічними засобами навчання, а вчителів – дидактичними матеріалами. По-друге, до мінімуму зменшена дистанція між вчителем і учнем, а широке використання групових методів навчання призвело до того, що діти почали сміливо висловлювати свої думки і враження, не комплексують, а навпаки легко знайомляться і спілкуються між собою.

Професійно-технічна освіта

Оцінка процесу реформування професійно-технічної освіти в Україні також виявився доволі неоднозначною. Це одразу стало зрозумілим з відповідей респондентів, які розпочали дискусію з думки, що даний освітній рівень підготовки фахівців треба просто зберегти, оскільки не всі можуть вступити до закладів вищої освіти. Вони вказали на негативну тенденцію, що, з одного боку, на ринку праці не вистачає фахівців з робітничих професій, а з іншого – популярність таких спеціальностей серед абітурієнтів залишається на низькому рівні. Все це призводить до зменшення контингенту студентів і, як наслідок, до об'єднання чи закриття навчальних закладів.

Серед інших чинників, що негативно позначилися на сфері професійно-технічної освіти залишаються низький рівень заробітних плат викладачів, недостатнє матеріально-технічне забезпечення і складна демографічна ситуація в регіоні.

Щодо оцінки реформи, то якихось суттєвих змін у процесі здобування освіти учасники дослідження не помітили, окрім перейменування колишніх професійно-технічних училищ на коледжі чи ліцеї і заміни назви старих спеціальностей сучасними термінами. Так, наприклад, продавець став маркетологом чи мерчендайзером, а зміст і методи підготовки, нажалі, залишилися тими самими.

Разом з тим, респонденти позитивно оцінили такі нововведення як можливість здобувати освіту впродовж життя (для осіб віком від 25 до 64 років) і запровадження дуальної форми навчання (навчання на робочому місті).

Що стосується міжнародної співпраці, то про такий досвід роботи професійно-технічних закладів освіти Чернігівщини респонденти нічого не чули, хоча й підтвердили той факт, що випускники користуються попитом на європейському ринку праці і багатьом з них надходили запрошення поїхати працювати на виробництво до країн ЄС.

Підсумовуючи, учасники дослідження висловили основні побажання, щодо подальшого розвитку професійно-технічної освіти, а саме:

- забезпечення достатньої кількості місць для навчання за державним замовленням;
- гарантоване працевлаштування випускників;
- збільшення розміру стипендії і відсотку стипендіатів;
- підвищення якості освіти шляхом залучення фахових спеціалістів і використання новітніх технологій;
- збільшення кількості практичних занять;
- створення умов для проходження практики і стажування за кордоном.

Вища освіта

Реформування вищої освіти в Україні розпочалося у 2014 р., а після укладання Угоди про асоціацію Україна – ЄС намітився вектор розвитку у бік її інтеграції у європейський простір.

У результаті у закладів вищої освіти з'явилася реальна можливість долучитися до світових освітніх проєктів. Унаслідок реалізації ряду грантових проєктів, університети придбали медіа-проектори і відремонтували аудиторії, в яких студенти вивчали спеціальні курси за європейськими стандартами. Причому по завершенню їх реалізації чимало викладачів почали використовувати сучасні методики під час викладання основних дисциплін, передбачених освітньої програмою тої чи іншої спеціальності.

Разом з тим, не дивлячись на позитивну оцінку співпраці, була висловлена думка, що у вирі інтеграційних процесів не варто сліпо копіювати європейську освітню модель, а пам'ятати про власні ментальність, науково-методичні і педагогічні досягнення. Загалом, респонденти вказали, що потенційні зміни у вищій освіті і перейняття провідного досвіду європейських університетів, багато в чому залежить від позиції керівництва і бажання викладачів його реалізовувати.

В цілому, необхідність впровадження змін була зумовлена складністю приймати участь у програмі Erasmus+ і подібних до неї, різноманітних обмінах, які стосувалися студентської мобільності і можливості отримати знання за кордоном. Причому вказані проблеми стосувалися не тільки студентства, а також активної молоді, яка прагнула до подорожей, спілкування, нових знайомств тощо. Тому впровадження змін позитивно вплинуло на молодь, незалежно від того, чиє вона здобувачем вищої освіти, чи ні. Це розширило можливості для пізнання світу і розкриття власного потенціалу.

Втім, респонденти вважають, що тих самих результатів можна було досягнути і не чекаючи реформи, але б цей шлях, у консервативному освітньому середовищі, був би тривалим і складним.

Характеризуючи умови діяльності закладів вищої освіти, учасники дослідження зійшлися на тому, що вони жахливі. Це стосується переважно матеріального становища університетів – приміщень, аудиторій, технічного обладнання тощо. Сюди ж можна віднести і так звану «дистанційну освіту», коли через неспроможність сплачувати за комунальні послуги, студентів відправляють на вимушені канікули посеред семестру. Також негативний вплив справляє і залежність навантаження викладачів від кількості студентів, причому останні про це добре знають і часто зловживають, розуміючи, що їх не відрахують за жодних обставин.

Щодо освітнього процесу, то студенти очікують змін у контексті зменшення теоретичних і збільшення практичних занять, а також їх якісного поєднання. Ідеальною, на думку респондентів, є модель, коли викладений теоретичний матеріал одразу закріплюється на практиці.

Серед останніх рішень уряду, які б посприяли діяльності закладів вищої освіти, студенти згадали лише наміри зменшити їх кількість і, при цьому, не вважають таку ідею позитивною. Разом з тим, вони зазначили, що слід на законодавчому рівні зобов'язати кожен факультет приймати участь у грантових програмах, що дозволило б самостійно вирішити чимало поточних проблем, не чекаючи рішень з гори. А державі, у свою чергу, сприяти збільшенню кількості міжнародних грантодавців в Україні.

Що стосується безпосередньо програм обміну, то учасники дослідження один семестр навчалися у Поморській академії у м. Слупськ (Польща). Серед особливостей освітнього процесу вони виділили наступні:

- варіативність курсів і можливість самостійно коригувати навчальний план;
- відсутність принципової різниці між лекціями і семінарами, оскільки обидві форми навчання насичені практичними завданнями;
- компактний розклад занять, що надає можливість працювати, не відриваючись від навчального процесу;
- відсутність ієрархії викладач-студент.

Розглядаючи питання обміну, варто вказати і на ті ресурси, які можуть запропонувати сторони одна одній. На думку респондентів, заклади вищої освіти Чернігівської області можуть запропонувати європейським університетам студентів і викладачів, якість знань яких значно краща; потужні бази для практик і експедицій, особливо зважаючи на багату історичну спадщину Чернігівщини, а також проведення спільних наукових пошуків і конференцій.

Натомість від європейських навчальних закладів учасники дослідження очікують сприяння у розвитку матеріально-технічної бази і запозичення їхньої

моделі аудиторної роботи.

Важливим аспектом інтеграційних процесів залишається проблема визнання дипломів українських закладів вищої освіти у країнах ЄС. Студенти зацікавлені у цьому, проте на заваді стоять бюрократичні механізми. Кількість дисциплін і їх обсяг, зафіксовані у дипломі, мають точно співпадати з європейськими стандартами. Натомість якість отриманих знань практично не враховується. Причому особливо гостро ця проблема стоїть для спеціальностей гуманітарного спрямування.

Медицина

Аналіз впровадження медичної реформи в Україні виявив цілий ряд як позитивних, так і негативних результатів. В першу чергу, це проявилось в тому, що самі медичні працівники ставляться до неї по різному.

Якщо брати до уваги особливості функціонування медичних установ на рівні області, то для них умови практично не змінилися, натомість у м. Чернігові відбулися позитивні зрушення: покращення матеріально-технічного становища, утеплення приміщень, забезпечення працівників оргтехнікою тощо.

Щодо змін, які торкнулися пацієнтів, то переважна більшість респондентів погодилися, що для людей доступ до первинної ланки став більш доступним і зручним, проте якість надання медичних послуг залишилася без змін. Крім того, потенційно позитивним аспектом реформи стало те, що один лікар може вести цілу родину впродовж тривалого часу і добре знати всі хвороби.

Натомість от для людей, які не вміють користуватися Інтернетом нічого не змінилося. Вони, як і раніше, вимушені заздалегідь записуватися на прийом і стояти у чергах. Ще гірша ситуація у селах, де часто-густо, відсутній мобільний зв'язок, не кажучи вже про Інтернет. Також неврегульованим залишилося питання доступу до лікарів-спеціалістів і лабораторій у районних лікарнях, які не визнають направлення від невідомих їм сімейних лікарів.

Доволі неоднозначно реформування галузі вплинуло і на медичних працівників. Непродуманий і тривалий у часі період імплементації призвів до серйозних розривів в оплаті праці. В результаті запровадження сімейної медицини, заробітна плата сімейного лікаря стала напряму залежати від кількості декларацій. І тут, дійсно, ті представники первинної ланки, яким вдалося заключити до 2-х тис. декларацій, отримали значне підвищення заробітної плати – до 15 – 18 тис. грн. на місяць. Натомість заробітні плати лікарів-спеціалістів залишилися без змін. Разом з тим, процес реформування вторинної ланки має розпочатися лише у квітні 2020 р. і як буде проходити, і чи буде взагалі – невідомо. Все це зруйнувало роками напрацьовану модель в оплаті праці, коли лікарі стаціонару отримували більшу заробітну платню ніж терапевти. Диспропорції призвели до того, що лікарі-спеціалісти почали перекваліфікуватися і переходити у сімейну медицину. Зазвичай курси тривають біля 6 місяців. Однак, фахівці наголосили на тому, що перелік обов'язків сімейного лікаря є значним

і у багатьох з них виникли не безпідставні сумніви, що практика перекваліфікації є не виправданою і, з рештою, може негативно позначитися на якості надання медичних послуг.

В цілому, учасники дослідження із розумінням ставляться до необхідності подальшого реформування медичної галузі, проте без належного фінансування і врахування регіональних особливостей зробити це буде неможливо. Причому, в першу чергу, це має стосуватися рівня оплати праці, оскільки навіть ті підвищення, що були здійснені у первинній ланці залишаються недостатніми і не зупинили виїзд провідних медичних фахівців за кордон.

Туризм

Комплекс реформ, започаткованих в Україні внаслідок укладання Угоди про асоціацію з Євросоюзом, суттєво позначився на туристичній галузі Чернігівської області. Серед найбільш вагомих з них варто вказати реформу з децентралізації. Масштабні ремонти доріг, вкладання значних коштів у благоустрій і розвиток інфраструктури у великих містах, призвели до підвищення інтенсивності внутрішнього туризму, що, в свою чергу, збільшило дохідну частину бюджетів і зацікавило місцеву владу здійснювати подальші кроки в тому ж напрямі.

Вагомий вплив на розвиток туризму справило запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом і іншими західними країнами. Справа втім, що процедура отримання української візи для іноземців була доволі складним і дорогим задоволенням. Якщо до цього додати негативний імідж радянського минулого і відсутність якісної промоції держави на міжнародному рівні, то зрозуміло, що на наплив іноземних туристів було годі сподіватися. Проте, на сьогоднішній день ситуація змінилася докорінно, а такі заходи як Євро 2012, Євробачення і інші, змінили ставлення іноземних мандрівників до нашої держави. Причому популярності набули не тільки вже відомі і перевірені маршрути до Києва, Львова чи Одеси, а й до таких маленьких провінційних міст як Чернігів. Підтвердженням цьому служить той факт, що у розпал туристичного сезону в місті відчувається брак професійних англомовних екскурсоводів.

Важливим кроком, який позитивно вплинув на туристичну галузь регіону стало відкриття Туристичних інформаційних центрів. Вони мають потужні Інтернет ресурси, на яких можна отримати всю необхідну інформацію про пам'ятки та визначні місця, роботу музейних установ, театрів, закладів розміщення (готелі, хостели, бази відпочинку), харчування (кафе, бари, ресторани) тощо.

В результаті зазначених змін виграли практично всі. Туристи отримали якісні послуги, туристичні агенції і екскурсоводи – роботу, а місцеві бюджети – додаткове джерело надходжень.

Що стосується напрямів туризму, то найбільш успішними і актуальними для Чернігівщини респонденти вказали екскурсійний і паломницький туризм.

Область славиться великою кількістю пам'яток, давньою і багатою історією з великою кількістю діючих релігійних осередків, які за популярністю поступаються лише Києво-Печерській і Почаївській Лаврам.

Великої популярності, останнім часом, набув гастрономічний туризм. Не значна відстань від Києва, висока якість і неспівставно менша вартість ресторанних послуг приваблює дедалі більшу кількість мешканців столиці проводити вихідні у Чернігові.

Серед перспективних напрямів, учасники дискусії зазначили рекреаційно-екстремальний туризм. Область має ділянку 30-ти кілометрової зони і один з найзручніших маршрутів до м. Прип'ять і об'єкту укриття Чорнобильської АЕС.

Не менші перспективи має зелений туризм і хайкінг – піші тури лісовими стежками півночі Чернігівщини. Проте, для розкриття усього потенціалу цих напрямів бракує якісного сполучення і інфраструктурних об'єктів на місцях (туалети, зони відпочинку, заклади харчування). Так, щоб елементарно нагодувати групу треба повертатися до Чернігова, а це додаткові часові і фінансові витрати.

Бізнес

Як і у випадку з туристичною галуззю, зміни у бізнес-середовищі відбувалися під впливом багатьох реформ і нововведень. Серед успішних реформ, які безпосередньо вплинули на підприємницьку діяльність, учасники опитування зазначили запуск механізму «єдиного вікна» на митниці, що значно спростило і прискорило рух товарів через кордон.

Натомість від створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, відчутного покращення бізнесу поки що не відчув, в першу чергу, через малі обсяги квот для українських товаровиробників і, відповідно, потенційно невелику кількість підприємств, які можуть ними скористатися. До того відчувається небажання урядів країн ЄС пускати на власні ринки товари з доданою вартістю, а от попит на українську сировину незмінно високий.

Щодо проблем і бар'єрів, які існували у бізнес-середовищі до реформ і їх подолання за останні роки, то учасники дослідження відмітили, що, такого беззаконня, яке було за часів президентства В. Януковича вже немає. Бізнесу не потрібно ховатися, чи обмежуватися незначним обігом товарів і коштів, щоб не привертати до себе зайвої уваги. Але, все одно, позитивні зміни і сприяння веденню бізнесу досі залежить від якості роботи влади, зокрема – місцевої. Якщо мер чи голова об'єднаної територіальної громади має підприємницький хист, то він буде зацікавлений у чесній і прозорій співпраці з бізнесом, якщо ні – то ситуація буде не найкращою, оскільки штрафи за порушення правил підприємницької діяльності збільшили у рази, а методи роботи контролюючих служб, з високими корупційними ризиками, практично не змінилися.

Кажучи про ефект від Угоди про Асоціацію, було зазначено, що відчутно

зросла конкуренція, яка, з одного боку, знизилася ціни, за рахунок появи на українському ринку великого європейського бізнесу, внаслідок чого виграли споживачі товарів і послуг. А з іншого, українські підприємці не отримали, а ні дзеркальних можливостей у європейських країнах, а ні дієвого механізму захисту місцевого виробника у середині держави.

Відповідаючи на питання: «Назвіть, будь-ласка, приклади законів, постанов КМУ, указів президента, які суттєво спростили ведення, чи посприяли розвитку бізнесу?», респонденти більше зосередилися на пропозиціях щодо вдосконалення діючого законодавства, ніж на констатації позитивних рішень останніх років. Пролунали пропозиції щодо зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці найманих працівників; прийняття закону «Про податок на виведений капітал»; доопрацювання застарілого закону «Про ветеринарію»; осучаснення законодавства про діяльність фізичних осіб підприємців; адаптація і спрощення законів, які б сприяли підприємствам закуповувати обладнання тощо.

Окрема частина обговорення стосувалася особливостей підтримки підприємців місцевою владою (міською і обласною). Загалом всі знають про діючі програми, а дехто з учасників дискусії ними скористався. Проте, респонденти наголосили, що для того, щоб отримати реальну допомогу, її, в буквальному розумінні, треба вибивати, витратити багато часу і ресурсів.

Серед результатів дієвої співпраці були зазначені наступні кроки:

- ремонт асфальтового покриття вздовж вулиці, що прямує до конкретного підприємства;

- компенсація у розмірі 50 тис. грн. з міського бюджету учасникам міжнародних виставок;

- запрошення професійних спікерів, проведення семінарів і тренінгів;

- зменшення податку на землю тощо.

Разом з тим учасники дослідження вказали на проблеми і можливі рішення, яких їм бракує для успішного розвитку власного бізнесу, а саме:

- створення рівних умов для ведення бізнесу;

- запровадження фіксованого податкового навантаження у залежності від обсягів виробництва або товарообігу;

- обов'язкове використання касових апаратів для всіх груп підприємців;

- посилення заходів боротьби з «підприємцями», які залучають до роботи працівників без оформлення;

- повернення практики використання одноразових і сезонних патентів;

- надання ширших прав і механізмів захисту працеводців, оскільки вся відповідальність і ризики (фінансові, майнові, часові) лежать на них, а не на найманих працівниках;

- розробка і затвердження програм, які б зменшили відтік кваліфікованих кадрів за кордон.

Щодо успішних прикладів ведення бізнесу, учасники опитування вказали на досвід бізнес-середовища ріелторів, які об'єдналися у спільноту і почали на-працьовувати нові стандарти. І хоча, на сьогоднішній день, відчутних резуль-татів ще не було, проте з'явилася впевненість, що проведена робота не буде марною і найближчим часом результати стануть відчутними.

Інший приклад – це діяльність компанії Collar, а саме вихід на ринок нового продукту для тренування собак – дог пулеру. Компанія самостійно пройшла повний шлях від розробки і реєстрації, до дистрибуції новоствореної продукції у ряд країн світу; від розвитку нового виду змагань серед собак, до створення федерації і проведення чемпіонатів світу. Все це є заслугою наполегливої праці сотень робітників. На думку представника компанії, не останню роль у цьому зіграла і Угода про Асоціацію Україна – ЄС.

ІСТОРІЯ УСПІХУ

|| АГЕНЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОПОМОГАЄ МІСЦЕВОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

В області немає інституції, яка б координувала діяльність суб'єктів інфраструктури для МСП (малі та середні підприємства) на обласному рівні, відсутній майданчик для комунікацій між сектором досліджень і розробок та підприємництвом. Таким майданчиком прагне стати Агенція регіонального розвитку. Сьогодні Агенція - це місце, де бізнес може не лише працювати, а й навчатися.

1. Опис проблеми

Частка малих та середніх підприємств у загальній кількості підприємств області 99,9%, а обсяг реалізованої ними продукції та послуг досягає 75% від загальнообласного показника. Поряд з тим, в області немає інституції, яка б координувала діяльність суб'єктів інфраструктури для МСП на обласному рівні, відсутній майданчик для комунікацій між сектором досліджень і розробок та підприємництвом.

2. Опис програми/реформи

Агенція регіонального розвитку Чернігівської області (АРР) створена в 2017 році, втім уже входить у п'ятірку кращих в Україні. АРР – принципово нова організація з розвитку бізнесу. Вона є посередником між владою, громадськістю та бізнесом.

Перші кроки зробили до цього самі: сьогодні Агенція - це місце, де бізнес може не лише працювати, а й навчатися. Щотижня відбуваються певні тренінги. Тематику часто формують самі ж підприємці.

«Мені, як підприємцю-початківцю, важливо, аби «під боком» була людина чи структура, до якої можна звернутися за порадою чи роз'ясненням. Звичайно, в області є профільні управління та відділи, однак вони не стануть щоразу розмінюватися на поодинокий випадок. Тим паче, якщо мова йде не про бюджетоутворююче виробництво, - ділиться Ігор з Сосниччини. – В Агенції ж можна не просто отримати необхідні знання, а й знайти партнерів».

Підприємець зауважує, що завдяки консультаційній роботі Агенції зміг розібратися в податкових новаціях, таким чином вберігши свою справу від провалу ще на старті.

«Щоб не говорили про користь безконтактних системи надання послуг (таким чином знижується ризик корупційної діяльності – ред.), однак підприєм-

цю, який лише «розкручується», необхідне живе спілкування. Дістатися посадовців не так вже й просто. А тут от він, та ще й з відповідями на твої питання», - пояснює пан Ігор.

3. Результати програми/реформи

Очільник APP вирізняючим фактором діяльності вважає зацікавленість в абсолютно різних галузях. «Ми разом з Чернігівським національним технологічним університетом (співзасновником Агенції) є майданчиком для роботи IT-кластеру в області», - акцентує Сергій Хоботня. «Крім того, ми самі відкриті до нових знань та беремо участь у різноманітних навчальних проєктах, зокрема, за підтримки ЄС. Саме чергове навчання у рамках ініціативи FORBIZ і стало основою написання проєкту створення Центру підтримки підприємництва, інновацій та стартапів Чернігівської області. Проєкт виборів фінансування у Державного фонду регіонального розвитку», - додає керівник Агенції.

Чернігівщина – пілотний регіон, на основі якого створювалися рекомендації для сприяння бізнесу всіх областей України. Обрали Сіверщину з огляду на активне покращення бізнесклімату за останні кілька років як в регіоні загалом, так і в обласному центрі зокрема: підвищення рівня інвестиційної привабливості до ualNV4 (високий рівень); зростання кредитного рейтингу до рівня uaBBB+; 6-е місце у рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business.

Що планується зробити у рамках проєкту? Створити постійно діючий Центр на базі Агенції регіонального розвитку Чернігівської області. Зробити відповідне технічне оснащення та організувати діяльність бізнес-акселератора, коворкінг-зони, інноваційної лабораторії-майстерні. Тут планують налагодити координацію діяльності між МСП та всіма організаціями, які відповідають у тій чи іншій мірі за інфраструктуру підтримки підприємництва області. А ще надавати інформаційно-консультативну, менторську та експертну підтримку представникам МСП області.

Для кого створюється Центр? Для сприяння МСП, залучення інвесторів, венчурних фондів, міжнародних фінансових організацій. Окремо планують залучити молодь, дослідників, винахідників та інноваторів, а також підприємців-початківців.

«Агенцію надихає створення Центру. Також це є чудовим прикладом для молодих і амбітних, які вже згодом тут працюватимуть. Усе можливо. Для цього варто мати бажання і достатньо наполегливості. Місія здійсненна», - зауважує Сергій Хоботня.

|| БАТУРИНСЬКА ОТГ АКТИВНО РОЗВИВАЄ ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Батурин, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Застаріла інфраструктура та недостатня увага до туристичного потенціалу регіонів призвели до занепаду цієї галузі навіть за наявного ресурсу. Завдяки фінансовій децентралізації вдається виправити допущені помилки. Батуринська ОТГ розбудову туристичної інфраструктури та туристичної галузі зокрема поклала в основу стратегії розвитку громади. Не лише привабити туриста, а й розібратися, що йому потрібно, допомагає Батуринфест «Шабля», що вже два роки поспіль є чудовою альтернативою святкування Дня прапора та Дня незалежності України в столиці.

1. Опис проблеми

Старі підходи до розуміння туристичної галузі спричинили застій у системі загалом: наразі немає зручної інфраструктури, якісної інформаційної кампанії та обмаль компетентних кадрів. До того ж, фінансування історико-культурних об'єктів за залишковим принципом призвело до їх занепаду. Тривалий час туристично-екскурсійним групам пропонували відвідати лише об'єктів у великих містах.

2. Опис програми/реформи

Наразі виконано більшість пунктів, передбачених Планом заходів з імплементації Угоди про асоціацію у напрямку інтеграції в європейський туристичний простір. Зокрема, підготовлено зміни до Закону України «Про туризм», прийнято Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року, затверджено «Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності» та 11 національних стандартів у галузі туризму, налагоджено співробітництво у сфері туризму з державами-членами ЄС.

Після запровадження фінансової децентралізації на місцях з'явилася можливість підтримувати розвиток туризму, а подекуди виводити його в пріоритет. Яскравим прикладом є діяльність Батуринської ОТГ.

3. Результати програми/реформи

Близько 16 тисяч глядачів зібрав концерт на День прапора в Батуринській ОТГ. А все тому, що як мінімум в двох областях, Чернігівській та Сумській, знають - найкрутіше дійство у цей день на фестивалі «Шабля».

«У стратегії розвитку громади основний пункт – розбудувати інфраструктуру. Тобто максимально сприяти будівництву готелів, баз відпочинку тощо. Наразі, на жаль, Батурин є місцем відпочинку одного дня. Однак нам є що запропонувати для того, щоб затриматися на 2-3, а то й на 10 днів (влітку). Та для цього варто створити умови: де зупинитись, де поїсти... Над цим посилено

працюємо. Шукаємо інвесторів, пишемо грантові заявки,» - розповідає перший заступник голови Батуринської ОТГ Олександр Козловський.

Цікаво, що не лише привабити туриста, а й розібратися, що йому потрібно, допомагає Батуринфест «Шабля», що вже два роки поспіль є чудовою альтернативою святкування Дня прапора та Дня незалежності України в столиці.

Свято організоване у кращих традиціях козацтва, плюс – сучасні підходи. Відтак у програмі кожен знайде щось на свій смак: виступи народних колективів, виставки майстрів українського традиційного, декоративно-прикладного мистецтва, показові виступи з єдиноборств, молодіжний арт-пікнік (із фотозоною, бодіартом; майстер-класами, музикою, танцями, слеклайном, леґо-конструктором, турквестом); нічні дискотеки за участі українських та іноземних DJ; навіть рок-концерт. Важлива родзинка – відомі хедлайнери: минулоріч - Руслана, цьогоріч - Kozak System.

«Проводячи такі масштабні дійства, з кожним разом вдосконалюється їх організація. Наприклад, цьогоріч було дуже спекотно, тож на локаціях фесту відвідувачі затримувалися недовго, йшли охолоджуватися до річки. Відтак, ми зробили висновки, що наступного року перенесемо місце проведення ближче до водойми», - ділиться Олександр Козловський.

До слова, на місцеву річку Сейм у громади теж є плани. Вона чиста, а один з берегів ще й з лісом. Чим не місце для літнього родинного відпочинку та оздоровлення?

Не однією «Шаблею» житиме ОТГ. Нещодавно громада виділила 4,5 гектара землі на будівництво траси для мотокросу. Ідея належить громадській організації «Конотоп-мотоекстрим». Отже, скоро до Батурина приїздитимуть учасники та вболівальники вело- та мототурнірів.

«За результатами моніторингу «Гетьманської столиці» минулоріч Національний заповідник відвідали 250 тисяч туристів, наразі (ще рік не завершився) – вже маємо 300 тисяч. Хороший стимул працювати далі», - коментує Козловський.

|| ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ОБМІНУ - КРОК ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Недостатньо оснащена науково-дослідницька база більшості українських вишів гальмує розвиток вітчизняної науки. Аби мати змогу відточувати свої навички та вміння, запроваджено навчальні обміни, як для студентів, так і для

викладачів. Завдяки цій можливості студенти Чернігівського національного університету можуть працевлаштовуватися в українські офіси престижних іноземних компаній, а молоді науковці втілювати теоретичні напрацювання.

1. Опис проблеми

В угоді про асоціацію України з ЄС декларується поступове наближення України до Європейського дослідницького простору. Втім, аби досягти відповідного рівня вітчизняна наука має недостатньо фінансування та застарілу матеріально-технічну базу. Молоді науковці виїждять на постійне місце роботи до країн ЄС, що також гальмує процес розвитку в Україні.

2. Опис програми/реформи

Вихід з цієї ситуації – Участь України в освітніх та наукових програмах обміну. Це дає можливість попрактикуватися на сучасному обладнанні, щоб згодом працювати на батьківщині.

Для прикладу, Україна може брати участь у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій Горизонт–2020. Це найбільша програма фінансування науки та інновацій із загальним бюджетом близько 80 мільярдів євро, розрахована на 2014 – 2020 роки. Починаючи з 2014 року і дотепер, за підсумками 446 конкурсів для 117 українських організацій-учасників програми «Горизонт 2020», передбачено фінансування у сумі 17,232 мільйонів євро для 90 проєктів, 9 з яких координуються українськими організаціями.

Ще один напрям - програма Європейського Союзу ERASMUS+, розрахована на 2014-2020 роки. Суть - підтримка проєктів співпраці, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Україна разом з понад 150 країнами світу є країною-партнером. Суть програми – надати більше можливостей для студентів закладів професійно-технічної і вищої освіти щодо удосконалення їх здатності до працевлаштування через стажування. У рамках програми студенти вишів можуть певний період вчитися за обміном чи стажуватися у навчальних закладах країн ЄС, Ісландії, Норвегії, Ліхтенштейну, Туреччини, Македонії та Сербії. Програма передбачає обміни і для викладачів.

Чернігівський національний технологічний університет може похвалитися результатами такої співпраці.

3. Результати програми/реформи

«Чернігівський політех має більше 50-и зарубіжних організацій-партнерів з 25-и країн світу. Студенти отримують можливість вчитись закордоном за угодами між університетами та за програмами академічної мобільності, наприклад «Темпус»; «Еразмус+», «Програма балтійських університетів», «Україна – Норвегія» та інші», - розповіла Анна Дивнич, начальник відділу міжнародних зв'язків політехнічного університету. – «У 2018-2019 навчальному році проходили навчання в університетах країн Європи 27 студентів, стажувались 8 ви-

кладачів. Це університети Словенії, Іспанії, Латвії, Швейцарії, Норвегії».

Для того, щоб поїхати вчитись в університет-партнер потрібне знання англійської; відбір іде за академічною успішністю та іншими критеріями, приміром, наукові досягнення, соціальна активність. Їхати вчитись закордон готові багато студентів, тож конкурс великий. Приміром, останній рік конкурс був 3 людини на одне місце.

Втім результат вартий зусиль. Наприклад, Марія Прибитько - студентка 5 курсу (спеціальність «Комп'ютерна інженерія»), яка навчалася за відповідною програмою обміну - уже працює у найбільшій світовій агенції цифрової комерції Astound Commerce. Названа компанія відкрила офіс у Чернігові, адже тут є можливість набору якісних кадрів.

Обмін та стажування допомагають розвивати і науку.

«Кафедра біомедичних радіоелектронних апаратів та систем (скорочено – БРАС - авт.), хоч і має одну з найкращих лабораторій в Україні, однак закордонні університети все ж мають кращі. Програми з обміну дають можливість викладачам та студентам проводити дослідження на кращому виміральному обладнанні», – каже завідувач кафедри - к.т.н., доцент Олександр Велігорський.

Цікавий результат дає синтез закордонного досвіду та місцевої підтримки від Уряду. Так, минулого року кафедра БРАС отримала можливість покращити умови для досліджень проєкту, який пов'язаний з енергоефективністю. На даху одного з навчальних корпусів встановили сонячні панелі. З їх допомогою співробітники кафедри досліджували пристрій, який перетворює напругу з виходу панелей у змінний струм, дозволяє зберегти енергію в акумуляторі або ж віддати до мережі. Завданням було зробити цей перетворювач якомога компактнішим, маючи вищу ефективність у порівнянні з існуючими зараз аналогами. Таким виробом може зацікавитись вже і бізнес.

У підсумку такі навчання та стажування штовхають вперед і вітчизняну прикладну науку, і, водночас, дають висококласних спеціалістів місцевим компаніям.

|| ВОЛИНКІВСЬКА МОЛОЧАРСЬКА СПІЛКА: ЧЕСНО ПРАЦЮВАТИ РАЗОМ - ВИГІДНО

с. Волинка, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Застарілі підходи до поняття якості та безпеки харчової продукції загальмували розвиток галузі на селі. Завдяки наближенню до європейських норм

вдається зберегти виробництво молочної продукції у домогосподарствах, при цьому з дотриманням вимог безпечності. СОК «Волинківська молочарська спілка» вже п'ять років пропонує селянам справедливу ціну за молоко, а споживачу – якісний товар.

1. Опис проблеми

Досить довго в Україні до столу допускалося аж чотири види молока, три з яких мали високий вміст бактерій. Це ставить під загрозу здоров'я споживачів та закриває державі шлях до європейського ринку.

2. Опис програми/реформи

В Угоді про асоціацію з ЄС не прописано, як саме і коли Україна повинна реформувати галузь харчової промисловості. Однак зазначено, що галузь має відповідати нормам безпечності. Отож ще 2015 року урядовим рішенням було змінено стандарт, який стосується виробництва сирого коров'ячого молока і який передбачає три ґатунки - екстра, вищий і перший.

Зник другий сорт, якому відповідає переважна більшість селянського молока. Новий стандарт мав набути чинності з 1 січня 2018 року, однак початок його застосування перенесли на 1 липня, а потім – ще на 1 січня 2020 року.

Більше того – відтоді і по 1 січня 2022 року «селянське» молоко продовжуватимуть закуповувати, однак вже для виготовлення нехарчових продуктів.

80% молочної продукції, що є на ринку ЄС та експортується звідти, виробляють сільгоспокооперативи. Цим шляхом має піти й Україна. Чернігівщина вже має вдалий приклад самоорганізації в цій сфері – СОК «Волинківська молочарська спілка».

3. Результати програми/реформи

Головне, заради чого створена спілка – звичайно ж, можливість вигідно реалізувати продукцію. Кращу оплату за молоко селяни отримують завдяки укладенню договорів про збір і постачання молока від імені СОК як юридичної особи з молокозаводом, який сплачує членам кооперативу справедливу ціну за молоко залежно від його якісних показників. Якість молока перевіряється відразу при зборі.

«Розробляється спеціальна таблиця, у якій кожен член кооперативу відслідковує, якої жирності, щільності та кислотності молоко було того чи іншого дня. Відповідно розрахована і доплата за жирність. Цікаво, що перекупники рахують літрами, ми ж – кілограмами. За рахунок цього вже набігає чиста різниця в 13 копійок. Молокозаводи, в свою чергу, доплачують СОКам за збір молока. А це плюс 20%, що йдуть у загальний фонд об'єднання», – пояснює співзасновниця кооперативу Олена Потапенко.

Звичайно, залишилися на селі і ті, хто досі продає молоко перекупникам. Здебільшого це ті, хто не гребує збільшувати літраж додаванням води.

Волинківська молочарська спілка спробувала свої сили і в переробці. Її

твердий сир уже добре знають в області та за нагоди шукають на ярмарках у районах та Чернігові.

Олена Потапенко: «Найбільший успіх навіть не в зароблених грошах. Головне – люди навчилася довіряти один одному та працювати разом та чесно. І це вигідно усім».

|| **«СІДКО УКРАЇНА»: ЄВРОПЕЙСЬКА ЯКІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА**

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС та зобов'язання України запровадити в себе європейські стандарти у сфері харчування привабило на Чернігівщину європейських інвесторів. «Сідко Україна» - естонсько-український проєкт, який реалізує нові норми в харчовій галузі та працює з місцевою сировиною. Компанія почала працювати в 2014 році і зараз експортує 10 тисяч тонн соняшникового насіння за сезон.

1. Опис проблеми

Чернігівщина – прикордонний регіон, виробництво якого було орієнтоване на експорт до Російської Федерації. З початком європейського курсу України, а потім й агресії РФ, подальша співпраця стала неможливою. Інвестиційний же клімат досить важкий.

2. Опис програми/реформи

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС в Україні почали більше думати про безпечність харчової продукції, відбувається активне впровадження системи HASSP (система аналізу ризиків і контролю критичних точок).

«Сідко Україна» - естонсько-український проєкт, який стартував в 2014 році і спеціалізується на виготовленні корму для диких та домашніх птахів. Компанія стала першою в Україні, яка почала експортувати таку продукцію (смугасте соняшникове насіння та ядро соняшника) до Євросоюзу. Товар постачається в індивідуальній упаковці під різними торговими марками. Окрім того, виготовляється продукція і для споживання людьми. Потужності підприємства знаходяться в Ічні та орієнтовані на переробку льону, сорго, віки, проса та інших культур.

3. Результати програми/реформи

Власник компанії Марк Ейвін зауважує, що інвестувати в Україну мав намір давно. Він добре знайомий з країною: має українське коріння та свого часу всі

літні шкільні канікули проводив тут. Бізнесмен кілька років детально вивчав регіони та шукав місцевих партнерів, які погодяться розділити з ним відповідальність за новий незвичний проєкт. А головне – саме в Україні є якісна сировина: соняшник в Естонії не росте.

«У сезон експортуємо 10 тисяч тонн соняшникового насіння (корм для птахів). Забезпечуємо роботою майже сім десятків мешканців області та готуємося до значного розширення, - каже нинішній директор «Сідко України» Юлія Свириденко. - Стартував же проєкт у 2014 році. Саме тоді яскравий прояв патріотизму українців вселив віру в країну й іноземцям. До цього в Україну інвестували виправдано менше.»

Якість роботи «Сідко Україна» підтверджено сертифікатами: SA 8000 (Social Accountability) та ISO 22000. Перший стосується соціальної відповідальності бізнесу, другий – гарантує безпечність продукції.

Працюють на підприємстві і над впровадженням системи моніторингу безпеки HASSP. До слова, обладнання на виробництві влаштоване таким чином, що можна виготовляти як харчову продукцію, так і корм для птахів.

«Ми прагнемо стати законодавцями тренду споживання екологічної продукції. Адже у Європі споживач уже давно саме за принципом екологічності та безпечності обирає товар, розуміючи, що від цього залежить його здоров'я», - коментує Марк Ейвін.

Активне впровадження системи HASSP не лише стане в нагоді для українських споживачів, а й полегшить доступ на ринок Європи, де безпечність є обов'язковою складовою. Наразі ж до європейського ринку можна потрапити лише маючи сертифікат ISO 22000.

Для іноземного інвестора такий підхід є більш прийнятним. Відтак, Чернігівщина отримує і якісну продукцію для себе, і надійних іноземних партнерів.

|| РЕФОРМА «УКРПОШТИ» НА ЧЕРНІГІВЩИНІ: СПЕРШУ ПРОТЕСТУВАЛИ, ЗАРАЗ – ДЯКУЮТЬ!

Чемер, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Відділення «Укрпошти» на Чернігівщині погано опалювались, сервіс був ненадійний, не вистачало листонош. З початком реформи «Укрпошти» відбулось оновлення системи надання послуг, а у невеликих населених пунктах запроваджено новий підхід у обслуговування населення. Відремонтоване відділення у селі Чемер має трьох листонош, відвідувачів приймають в теплому зручному приміщенні.

1. Опис проблеми

До 2018 року типовим для області були відділення, де немає опалення, а меблі, у кращому разі, датуються 70-ми роками минулого століття. Неповоротний і ненадійний сервіс, черги з клієнтів. Такою «Укрпошту» на Чернігівщині ще добре пам'ятають. Це ззовні.

Внутрішня «кухня» - ще сумніша. Після кількох хвиль скорочень одне відділення обслуговувало 4-5 сіл, листоноша змушена була долати кілометри доріг пішки, доставляючи газети та листи. При цьому, працювала на 0,2 ставки й отримувала мізерну зарплату.

2. Опис програми/реформи

Реформа «Укрпошти» пов'язана із зобов'язаннями України відповідно до Угоди про Асоціацію Україна-ЄС. Окрім недопущення монополізації поштових послуг, інший напрям - модернізувати поштову мережу з метою підвищення якості надання поштових послуг відповідно до вимог ЄС.

Для пілотного проєкту пересувних відділень в 2018 році обрали Чернігівську область. Як найскладнішу з точки зору поштової логістики: великі відстані, мала щільність населення, 1465 сільських населених пункти. З них - більше 1000 листоноші обходили пішки.

Обраний варіант реформи: перехід у формат пересувних відділень та автоматизація. Такий варіант національного поштового оператора вже працює, приміром, у Білорусі. Суть: максимальна автоматизація роботи відділень, тобто всі відділення у населених пунктах, де проживає від 2 тис. населення, оснащуються комп'ютерною технікою (моноблоки та термопринтери), сучасними меблями, оператори працюють у єдиній системі.

Решту населених пунктів - для максимального охоплення сіл - обслуговують пересувні неавтоматизовані відділення. Пересувне відділення: це авто з поштовою бригадою з трьох чоловік, яке протягом дня обслуговує кілька сіл, працює за графіком, у визначені дні та години. При цьому клієнти обслуговуються як біля самого авто, так і у приміщенні стаціонарного відділення (якщо воно є у населеному пункті), або у приміщенні, наданому місцевою владою (кімната у сільраді, клубі тощо). Поки начальник відділення приймає платежі, поштар здійснює адресну доставку листів та газет. Скільки разів на тиждень приїздить у село авто – залежить від кількості жителів.

«Пересувне відділення буде приїжджати в кожен населений пункт – навіть туди, де відділень «Укрпошти» ніколи не було. І бригада в складі начальника пересувного відділення поштового зв'язку, листоноші, водія буде обслуговувати такі села», – пояснювала на самому старті реформи у 2018 році Олена Дорошенко, директор Чернігівської дирекції ПАТ «Укрпошта».

В 2019 році, через рік після старту реформи, в області працює 87 автоматизованих відділень і 130 пересувних. Зросла якість послуг. Чернігівська область – на 1 місці серед інших областей по передплатній кампанії. Для кращого про-

сування реформи в області на 100% замінили автопарк «Укрпошти»: нові авто придбали для пересувних відділень і так званої «кур'єрки», також закупили вантажні авто для міжміських та міжобласних доставок.

Персонал – 719 співробітників. Це менше, ніж рік тому, але тепер люди працюють на ставку, а не на 0,3 чи 0,5. Зарплата листоноші зросла до 4500 грн, начальника відділення – до 7500 грн.

3. Результати програми/реформи

Спершу у реформи було чимало критиків. «Місьцеве населення часто сприймало зміну формату обслуговування (з обслуговування у стаціонарному відділенні на обслуговування у пересувному) як загрозу того, що пошту ліквідують взагалі. Фізичне закриття будівлі, у якій розташовувалось відділення зв'язку, трактувалось як закриття пошти. Звичайно, ми провели попередню роз'яснювальну роботу, проте страх залишитись без пошти був сильніший», - розповідає гендиректор «Укрпошти» Ігор Смілянський.

Були і технічні проблеми: спершу графіки часто порушувались, не вистачало персоналу, від якого вимагалась робота з комп'ютерною технікою. Місьцеві жителі, які звикли до своєї поштарів, також були проти.

«Графіки уточнювали. А працівникам пересувних відділень пояснювали, що вони мають буквально «закохати» у себе місцевих людей. Тоді все вийде. Із депутатами проводили обговорення», - згадує Олена Дорошенко, - «У великих селах, більше 500 жителів, залишилась своя окрема листоноша. Більш того, у деяких громадах навіть відновили відділення, наприклад, у селі Шестовиця Чернігівського району.»

Ось один із прикладів: типове відділення «Укрпошти» у Чемері (Козелецький район). Більше 1400 жителів обслуговує пересувне відділення №90. Авто навідується до села тричі на тиждень. У самому ж Чемері людей приймають у відремонтованому відділенні у центрі села. Тут замінили вікна, завезли нові меблі, оновили систему обігріву.

Листонош у Чемері троє. Приймають кореспонденцію, платежі щодня з 9 до 12, крім неділі та понеділка. Далі йдуть по селу розносити кореспонденцію та платіжки, посылки та інше. Через пошту отримують пенсії майже 500 місцевих пенсіонерів, розповіла місцева листоноша Любов Дорошенко.

«Як у вас все красиво стало!» - так оцінюють оновлене у селі місцеві жителі. До оновлено розкладу роботи звикли швидко. Зручності оцінили. Сплачують тут за газ та електрику, замовляють доставку товару.

«Видно, що в «Укрпошті» з'явилися хазяйновиті директори. Он який ремонт зробили із старої хати», - каже Галина Іванівна, жителька Чемера, на пенсії. «У чемерському відділенні плачу за електрику. А як є за що, то щось із продуктів купую».

«Через наших поштарів замовляли доставку косметики. Все вчасно. І зручно, адже найближче відділення «Нової пошти» аж у Козельці», - доповнює Тетяна, гостює тут у батьків.

|| БЮДЖЕТ УЧАСТІ ЯК КРОК ДО МРІЇ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Зарегульована система видатків з місцевого бюджету сприяла поглибленню байдужості у містян до розвитку власної громади. Впровадження механізму бюджету участі стимулювало заглибитися у процес розподілу коштів. Відтепер чернігівці прискіпливо вивчають потреби міста та самі розроблять проекти, аби їх задовольнити. Містяни відходять від звичного «облаштувати дитячий, спортивний майданчик». З'явилися різнобічні проекти направлені на збереження архітектурної спадщини, надання освітніх послуг, покращення комфорту для молодих батьків тощо.

1. Опис проблеми

Закритість процесу розподілу та використання бюджетних коштів сприяла тому, що мешканці міст, селищ та сіл не могли отримати гроші на реалізацію проектів, що справді потрібні громаді. Окрім того, відсутній досвід грамотного оформлення ідей. Ба більше, люди перестали комунікувати, щоб йти до спільної мети. Формується байдужість до справ свого населеного пункту.

2. Опис програми/реформи

Бюджет міських ініціатив давно є буденною справою у країнах ЄС. А також досить добре вписується в реалізацію пункту Угоди про асоціацію Україна – ЄС щодо побудови ефективного врядування та фінансової децентралізації.

Чернігів, Черкаси та Полтава стали першопрохідцями у цій справі.

Втім, важливо не лише написати достойний проект, а й зможти зацікавити, аби за нього проголосували. Це ще один плюс від громадського бюджету: люди починають об'єднуватися заради спільної мети.

3. Результати програми/реформи

Більше мільйона гривень на відпочинкову зону отримали мешканці будинку 4 по вулиці 1 Гвардійської Армії у Чернігові. У народі цей будинок називають «китайською стіною», адже має багато під'їздів, а значить і велику загальну протяжність.

Ініціативна група написала проект та подала його на конкурс з Бюджету участі. Мешканці (а їх немало, адже будинок один з найбільших у місті) активно проголосували. І от тиха паркова зона вже тішить пенсіонерів та молодих матерів з візочками. Такий формат обрали тому, що за будинком є чималий дитячий майданчик, де завжди гамірно.

«Нам, звичайно, було трохи важче, ніж учасникам нині. Подавали проект у 2016 році. Тоді Чернігів, Черкаси та Полтава були першопрохідцями у громадському бюджеті. Відтак, мало хто чув та розумів, що це», – розповідає Тетяна

Зайченко, авторка проєкту «Гарним людям – гарний відпочинок». – «Нам довелося поквартирно обходити будинок, кожному розповідати ідею та варіанти її підтримати. Згодом з'явилася ще одна проблема: поки проходила процедура голосування, а потім торгів – матеріали подорожчали. Довелося оптимізувати проєкт. Та все ж комфортну відпочинкову зону нам вдалося створити».

У сквері вимощено доріжки, встановлено лави та ліхтарі, висіяно газон, оздоблено клумбу, ще одна на черзі.

У Чернігові Бюджет участі став популярним інструментом. Цьогоріч на розгляд робочої групи надійшло 105 проєктів. Торік їх було 100. На реалізацію ідей виділять 14 мільйонів 400 тисяч гривень. За словами заступника міського голови Олександра Ломако, в цілому проєктів надійшло на 60 мільйонів 742 тисячі гривень і тільки 5 частина з них може бути реалізована.

У 2017 році брали участь в голосуванні 87 проєктів, а на розгляд подавалося 100. Сума фінансування минулого року теж була меншою - 9 мільйонів 600 тисяч гривень.

Наразі про громадський бюджет знають всі: по місту чимало тематичної реклами, а проєкти-учасники мають свої промо-ролики.

Варто зазначити й те, що містяни відходять від звичного «облаштувати дитячий, спортивний майданчик». З'явилися різнобічні проєкти направлені на збереження архітектурної спадщини (цьогорічний фіналіст – «Дерев'яне мереживо Чернігова»); надання освітніх послуг – безоплатні для дітей заняття єдинокористувачами чи безкоштовні курси української мови; покращення комфорту для молодих батьків (обладнання вбиралень установ та закладів міста пеленальними столиками, стільчиками з ременями безпеки) тощо.

Практика громадського бюджету ефективно приживається й в об'єднаних територіальних громадах регіону.

Найуспішнішими практиками можуть поділитися в Сосницькій та Корюківській громадах.

Експериментують в громадах і над форматом. Якщо в обласному центрі ділять проєкти за обсягами запитуваного фінансування на малі та великі, то в Сосницькій ОТГ додатково передбачили номінацію для проєктів, ініційованих школярами.

Побачивши зацікавлення мешканців у створенні та реалізації власних проєктів, у Корюківській ОТГ вирішили допомогти активістам навчитися робити це якісно. На тематичних студіях говорили не лише про Бюджет участі, а й про інші інструменти впливу. Такі навчання зацікавили й сусідів – Менську та Холмівську ОТГ.

Імплементация доброго місцевого врядування, інструментом якого є зокрема й Бюджет участі, є кроком до впровадження європейських норм життя, про що давно мріють українці. Час змінювати підхід від «моя хата скраю...» до «в гурті робити, що з гори бігти».

|| ЧЕРНІГІВСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО ВІДШИВАЄ ОДЯГ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ БРЕНДІВ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Через застаріле обладнання та брак професійних кадрів чернігівські підприємства легкої промисловості занепали. Нові правила імпорту обладнання та вимоги до якості продукції дозволили підприємству «Елегант» знайти свою нішу на міжнародному рівні. Фабрика співпрацює з такими відомими брендами як Oliver, JAKE's, BONITA, CRISTIAN BERF, BA&SH, MORGAN, NINA KALIO, Carol, MONOPRIX та ETAM.

1. Опис проблеми

Підприємствам легкої промисловості України важко конкурувати на міжнародних ринках. Адже більшість з них створена за часів СРСР, має застаріле обладнання. Відтак якість пошитого одягу не може задовольнити не тільки міжнародні стокові компанії, а й вітчизняних споживачів.

Також для підприємств легкої промисловості актуальним є питання кадрів, адже свого часу створювались своєрідні кластери: у містах, де працювали підприємства легкої промисловості, діяли заклади профтехосвіти, які готували спеціалістів відповідного профілю. Наразі зв'язок виробництва та навчання практично втрачено. Обсяги підготовки швачок, розкрійників, а також майстрів, які б могли обслуговувати швейне промислове обладнання, скоротились. До того ж, ці професії у молоді не користуються популярністю, а через міграцію працівників робітничих професій до країн ЄС, проблема нестачі кваліфікованих кадрів поглиблюється.

2. Опис програми/реформи

ПрАТ «Елегант» завдяки побудові системи управління якістю за європейськими стандартами змогло вийти на європейські ринки. Сертифікують підприємство за результатами глибинної перевірки технологій та усього виробничого процесу. Очевидно, що задовольнити вимоги аудиторів може підприємство, яке працює «по-білому»: зарплати мають бути не в конвертах, всі податки та нарахування сплачені. Ще одна умова - відповідна система обліку сировини, замовлень та контроль якості технологічних процесів.

У 2018 році у рамках галузевого Промислового діалогу Укрлегпрому з Урядом прийнято дуже потрібну для галузі ініціативу: розстрочення зі сплати ПДВ на імпорт обладнання, яке завозиться для виробничих потреб підприємств легкої промисловості. Ці зміни до Податкового кодексу дозволяють не лише галузевим, а всім промисловим підприємствам сплачувати ПДВ за імпортоване обладнання не одномоментно, а продовж 24 місяців. Вивільнені кошти підприємства можуть спрямовувати на власний розвиток. Додатково Кабмін пішов

назустріч численним зверненням Укрлегпрому і обладнання для текстильної та легкої промисловості виключено із переліку машин підвищеної небезпеки (квітень 2019 року). Це автоматично скорочує кількість різноманітних вартісних дозволів та інших документів, які потрібно отримати підприємству.

3. Результати програми/реформи

На сьогодні 99% послуг, які надає ПраТ «Елегант», - це пошив одягу з матеріалу замовника. Тобто фабрика працює за так званою «давальницькою схемою»: компанія дає чернігівському підприємству сировину (тканину та фурнітуру, зразки продукції та лекала в електронну вигляді). Спершу підприємство відпрацьовує замовлення експериментального виробу, результат оглядає представник замовника, і лише після цього конкретна модель запускається у масове виробництво.

Так працюють із партнерами із Нідерландів, Німеччини, Франції, Польщі, Литви та інших країн. Їх пошук став простішим з 2016 року. Саме тоді розпочалося тимчасове застосування Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

«Якщо ми хочемо рухатися у Європейський Союз, ми маємо відповідати вимогам не тільки на папері. Тому європейські компанії вимагають підтвердження якості. Це виглядає приблизно так: «Окей, ми хочемо працювати з вами, але чи у вас є такий-то сертифікат?» - пояснює директор «Елеганту» Наталія Романовська.

Тільки минулого року фабрика «Елегант» пройшла 6 різноманітних аудитів, які стосувались якості та технологій. Один із них - з питань соціальної відповідальності BSCI. Виявляється, останньому європейці приділяють останнім часом все більше уваги. Аудит BSCI - це перевірка підприємства на відповідність до міжнародних вимог в галузі соціальної відповідальності. Серед багатьох критеріїв найбільшу увагу приділяють питанням безпеки праці, екологічних стандартів, дотримання прав працівників та відповідних умов праці.

Що стосується кадрів, то частково ця проблема вирішується за рахунок замовлення: щороку за договором профтехзаклади Чернігові набирають певну кількість студентів на відповідні спеціальності. Практику вони проходять на самому підприємстві. Стимул йти на фабрику й конкурентна зарплата у швачок: середня у 2018 році складала 9500 грн (із нарахуваннями).

Потужність «Елеганту» - понад 300 тисяч готових виробів одягу за рік. Цифра змінна залежно від виробу: на пальто йде більше часу та сировини, ніж на штани, блузку тощо. Загалом фабрика відшиває жіночі жакети, брюки, сукні, спідниці, напівпальта, жіночі та чоловічі пальта, дитячий одяг та інше. А головне - на усіх виробках є маркування «made in Ukraine». Одяг із чернігівської фабрики можна придбати у мережах магазинів одягу у Європі.

|| НАРІВНІ: УЧНІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ - У ЗВИЧАЙНІЙ ШКОЛІ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

З часів СРСР діти з інвалідністю навчалися в Україні виключно у спеціалізованих закладах. З 2016 року по всій країні активно створюються Інклюзивно-ресурсні центри. Загальноосвітня школа №30 у Чернігові вже вісім років навчає учнів з особливими освітніми потребами. Батьки шестикласника Кирила, який має розлад аутичного спектру, вважають, що завдяки навчанню у загальноосвітній школі хлопець стає більш соціалізованим.

1. Опис проблеми

За часів СРСР діти з інвалідністю навчалися виключно у спеціалізованих закладах. Вважалося, що лише так вони зможуть ефективно здобути освіту. «Особливих» дітей намагались не показувати не в «їх» колі. Зі здобуттям Україною незалежності ситуація змінилася, втім досить довго лише на папері.

У 2001–2007 роках Міністерство освіти і науки України експериментально впроваджувало проєкт «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Саме тоді почався дієвий пошук відповіді на питання, як інтегрувати дітей з особливими потребами до загального освітнього процесу.

Одним з найскладніших завдань виявилось переконати батьків здорових дітей, що учні з особливими освітніми потребами не зашкодять навчальному процесу та не травмують (психологічно або фізично).

Значного доопрацювання потребувала технічна та кадрова база навчальних закладів.

2. Опис програми/реформи

Угода про асоціацію Україна – ЄС одним з пунктів передбачає зобов'язання про надання рівного доступу до освіти, адже це є складовою принципу дотримання прав людини.

У документі зазначено, що необхідно посилити «сприяння інтеграції молодих людей у суспільство в цілому», що і є основною метою впровадження інклюзивної освіти. Це стало одним з дієвих поштовхів створення «Мережі на підтримку інклюзії. Школа – для всіх». Мережа об'єднала громадські організації, батьківські групи, навчальні заклади та інші інституції, що зацікавлені в просуванні інклюзивної політики та інклюзивного навчання в Україні.

Важливим здобутком став «Індекс інклюзії» – добірка практичних матеріалів на допомогу в плануванні дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу.

З 2016 року по всій країні активно створюються Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ). У 2019-2020 навчальному році в Чернігові інклюзивну освіту надають 59 інклюзивних класів, у яких навчаються 100 дітей з особливими освітніми потребами. Найбільше інклюзивних класів – 14 – у ЗОШ №30. З 1 вересня 2019 року відкрито інклюзивні класи у школах №6, 13, 35.

Діти з особливими освітніми потребами отримали змогу навчатися з усіма.

3. Результати програми/реформи

«Я свідомо не відправила сина до спеціалізованого закладу. Можливо, там краще, більше фахівців у розрахунку на одну дитину. Однак у загальноосвітній школі «не акваріумні умови». Там суспільство, у якому дитині далі жити. До того ж віднедавна навчання учня з особливими освітніми потребами (ООП) у звичайній школі стало не просто можливим, а й ефективним», - ділиться Марина Постоляко, мама шестикласника Кирила, що має розлад аутичного спектру.

Кирило – учень Чернігівської загальноосвітньої школи №30. Заклад активно впроваджує інклюзивну освіту. Хлопчик навчається тут з першого класу.

«Ми перші в місті взялися за інклюзію. Працюємо з цим напрямом 8 років (перший учень уже восьмикласник). Наразі в закладі 6 інклюзивних класів. До цього мали спеціалізовані класи. Кадрами та базою забезпечені повністю. Зараз навіть маємо вибір фахівців. На одну вакансію асистента вчителя цього року подалося 18 охочих. Тож вибір був зроблений на користь того, хто має вузьку спеціальність «Дефектолог». На щастя, асистент відтепер має не пів-, а повну ставку. Відтак перебуває з дитиною 6 уроків на день. Думаю, ще популярнішою ця професія стала б, якби асистента атестували як вчителя», - коментує директор школи №30 Юрій Доман. - «У перший рік роботи інклюзивного класу, звичайно, були побоювання і в учителів, і в батьків. Втім, багато залежить саме від асистента. Його завдання – налагодити контакт з усіма, а головне – ввійти в довіру до дитини. Із кількарічних спостережень: діти не виділяють учня з ООП. Він для них – свій».

Мама Кирила зауважує, що завдяки навчанню у загальноосвітній школі хлопчик стає більш соціалізованим. Серед однокласників Кирила є ще один хлопчик із аутизмом.

«Хлопці абсолютно різні, як, в принципі, усі діти. Кирило має кращі успіхи у навчанні, його однокласник (зі схожим порушенням) краще соціалізований», - розповідає асистент вчителя Марина Филько. - «Кирило дуже чуйний хлопчик. Головне: ні в якому разі не підвищувати голос та обов'язково відзначати його успіхи».

Кирило з усіх дисциплін найбільше вподобав англійську мову. Мама Кирила пояснює: «У силу певних особливостей, сину не дуже зручно писати. Однак вчителі знаходять підходи. Інколи ми дивуємося, звідки він знає стільки слів англійською. Йому ця мова подобається. Черпає нове навіть самостійно з роликів в Інтернеті.»

Має хлопчик і симпатію. Звісно, це однокласниця. Христинка прийшла у третьому класі. Відтоді хлопчик вчиться виявляти свої почуття як справжній джентльмен. Мама Кирила додає: «Кирило – звичайна дитина, тільки йому значно важче.»

Найголовніше, на переконання батьків та фахівців, що Україна перестала ховати особливих дітей від світу, а навпаки, відкрила його їм.

|| **ОСББ «КОШОВОГО 35» ПЛАТИТЬ ЗА ЕЛЕКТРИКУ ВДВІЧІ МЕНШЕ**

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Система управління будинком через житлово-експлуатаційні контори все частіше не задовольняє потреби мешканців будинку. Найбільш рішучі утворюють об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (далі - ОСББ). Результати роботи помітні відразу: співвласники більше дбають про спільне майно та об'єднуються, аби заощаджувати та економити. Чернігівське ОСББ «Кошового 35» завдяки заміні ламп розжарювання на LED-освітлення сплачує за електрику вдвічі менше.

1. Опис проблеми

На роботу ЖЕКів нарікають давно. Людей не задовольняє ані якість утримання будинків (ремonti, прибирання тощо), ані вартість наданих послуг. До того ж механізм затвердження тарифу є складним і коригувати його важко.

Власники житла здебільшого не усвідомлюють обов'язку утримання всього будинку, а не лише квартири. Вони знаходяться в очікуванні фінансової допомоги з боку держави або міської влади, у тому числі на проведення капітального ремонту.

Окрім того, не вистачає досвіду роботи з державними та міжнародними програмами з підтримки, лякає перспектива оформлення кредитів.

2. Опис програми/реформи

Із 1 травня 2019 року в Україні набув чинності Закон «Про житлово-комунальні послуги». Одним із пріоритетних напрямків є удосконалення системи управління сферою утримання житлового фонду шляхом утворення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). ОСББ є ефективним представником власників будинку, який може управляти і приймати рішення щодо ремонту будинку, його енергоефективної модернізації, розпоряджатися прибудинковою територією, замовляти необхідні для утримання комунальні по-

слуги. Такий вид господарювання працює в більшості держав світу.

Наразі в Україні працює чимало європейських програм, що підтримують діяльність ОСББ. Відповідні програми приймаються й на місцях.

Чернігівське ОСББ «Кошового 35» (4 під'їзди, 180 квартир – по чернігівським міркам середнє) мало кілька спроб утворення. Перша – ще у 2012 році. Зрештою діяльність розпочало у 2017 році. І саме несправедливий тариф став головним аргументом.

3. Результати програми/реформи

«Раніше за світло у місцях загального користування ми сплачували більше 5 тисяч на місяць, зараз – вдвічі менше», - зазначає голова правління ОСББ «Кошового 35» Володимир Сергієнко. Отримали такий результат завдяки заміні ламп розжарювання на LED-освітлення.

«Також брали участь у програмі «тепліх кредитів». Замінили двері у тамбурах. Стало набагато тепліше та затишніше. Цього року Кабмін теж виділив чималу суму на таку програму. Подаватимемося», - продовжує розповідь про складові успіху Володимир Сергієнко.

Додатковий «пряник» для тих, хто об'єднався в ОСББ, пропонує міська влада Чернігова: програму відшкодування кредитів, отриманих ОСББ, житлово-будівельними кооперативами на впровадження заходів з енергозбереження. Тобто на проведення загальнобудинкових заходів з підвищення енергоефективності від 40% вартості кредиту відшкодовує держава через уповноважені банки і плюс стільки ж – бюджет міста. Тільки за першу половину цього року документи для одержання коштів від міста Чернігів за цією програмою подало 21 ОСББ.

«Придивляємось до міської програми з відшкодування частини витрат на утеплення чи ремонт. Вивчаємо, радимося з колегами», - каже Володимир Сергієнко.

Втім, головним двигуном усіх процесів є, звичайно ж, люди.

«Маючи двох дітей, ще у 2007 році я почав сам, а потім й інші мешканці підключилися, наводити лад біля будинку. Там підфарбували, там полагодили. Тоді це було за свій кошт. З появою ОСББ шукаємо інші шляхи робити двір красивішим. Приємно, що і мешканці будинку стали більш бережливо ставитися до того, що їх оточує та проявляють ініціативу. От, наприклад, квіти на клумбах бережливо висаджують наші господарочки. Поливаємо по черзі. Все ж робимо для себе», - розповідає Володимир Сергієнко.

До слова, оформлення прибудинкової території зазначеного ОСББ не раз ставили у приклад на загальноміських нарадах у муніципалітеті.

Зауважують, що голова правління і надалі не гребує рутинною роботою, наприклад влітку траву викосити. Після наведення ладу у двір ОСББ відпочити заходять і мешканці сусідніх багатоквартирок.

І хоч «Кошового 35» поки не має сонячних панелей на даху та суперсу-

часного теплового обладнання, однак співвласники будинку вже знають, що головне – ставити мету і крокувати до неї разом. Адже великий успіх починається з маленьких перемог.

|| ДИПЛОМ ПТНЗ ГАНТУЄ РОБОТУ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Застаріла матеріальна база закладів профтехосвіти не давала можливості готувати спеціалістів для сучасного виробництва. Завдяки впровадженню дуально-го навчання вдається поєднати теорію та практику. Чернігівський професійний ліцей залізничного транспорту готує сантехніків за євронормами, а учні Чернігівського вищого професійного училища побутового обслуговування проходять практику на чернігівському підприємстві «Сівтерекс».

1. Опис проблеми

Вища освіта є доступною та популярною. Однак, отримавши диплом, далеко не всі можуть знайти роботу за фахом. Профтехосвіта «штучно» стала не-престижною. Одна з причин: застаріла матеріальна база, що не дає можливості готувати спеціалістів для сучасного виробництва. При цьому чимало підприємств мають кадровий голод в робітничих професіях, хоч і можуть запропонувати хоро-шу зарплату. Молодь їде в пошуках кращої долі закордон.

2. Опис програми/реформи

Професійно-технічна освіта – це важлива ланка усієї системи освіти, яка в за-хідних країнах є основою професійного спрямування молоді. На зразок системи ЄС профтехосвіту взялися реформувати й в Україні.

У 2018 році виписано проєкт концептуальних засад «Сучасна професійна осві-та», що ліг в основу концепції професійно-технічної освіти. Новий закон, який утверджує реформування цієї ланки, прийняли лише у 2019 році.

Формула успіху проста та вигідна кожному. Криється вона у дуальному нав-чанні.

Дуальна освіта передбачає поєднання теорії і практики: теорію надають у на-вчальному закладі, практика ж – завдання підприємства, з яким навчальний за-клад або учень (його батьки) укладають угоду. Варто зазначити, що учень має не лише змогу працювати на сучасному обладнанні (якого зазвичай нема в ПТНЗ), а й отримує стипендію від підприємства, а згодом і заробітну плату.

Втім, головне – після отримання диплому робоче місце вже гарантоване.

Реформувати українську профтехосвіту безпосередньо допомагає ЄС. У 2018 році Уряд підписав відповідну угоду з Єврокомісією - «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» - загальний бюджет якої 58 мільйонів євро.

Навчання з елементами дуальної освіти не один рік результативно застосовують у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту та Чернігівському вищому професійному училищі побутового обслуговування.

3. Результати програми/реформи

«67-82% учнів, які навчалися з елементами дуальної освіти – працевлаштовані. Не всі, бо хтось продовжує освіту у виші, хтось йде до лав ЗСУ, хтось у відпустку по догляду за дитиною», - деталізує начальник сектору професійно - технічної освіти управління освіти Чернігівської міської ради Володимир Гаврилов.

Окреслену форму навчання Чернігів запозичив у німецького міста-побратима Меммінгена.

30 учнів Чернігівського вищого професійного училища побутового обслуговування – майбутні кравці, швачки і конструктори-технологи – пішли до спеціально обладнаної навчально-виробничої дільниці на чернігівському підприємстві «Сівертекс» (колишня фабрика «Сіверянка»). Практикувалися вони за графіком місяць на виробництві – місяць в училищі. Отримували тисячу гривень стипендії, а згодом і зарплату, розмір якої залежав від обсягу виробленого. Усі випускники цієї групи залишилися працювати на підприємстві.

Впровадження елементів дуальної освіти привабило абітурієнтів до професійно-технічних закладів навчання.

«Як це було на практиці? Сантехніків давно готуємо за євронормами. Втім, цей фах не популярний серед молоді. Однак, коли абітурієнт бачить реальну можливість заробляти навіть під час навчання, а згодом і отримати досить пристойну зарплату, куди віддавати документи вже не вагається. Схожа ситуація була і з спеціальністю «Монтажник систем вентиляції». Не зважаючи, що цей фах є актуальним, ми не могли набрати групу. Проблема вирішилася як тільки ліцей знайшов підприємство партнера», - розповідає директор Чернігівського професійного ліцею залізничного транспорту Максим Поджарий

«Я вже працював на підприємстві у рідному місті Славутич. Схотів офіційно отримати фах зварювальника. Чернігівський професійний ліцей залізничного транспорту рекомендували друзі та знайомі. Зокрема через таке вдале поєднання теорії та практики. Дуже мотивує можливість заробляти навчаючись, а також факт, що не доведеться з навчального закладу йти в нікуди», - ділиться учень ліцею Сергій Радченко.

До слова, ліцей наразі працює над отриманням ліцензії на нову спеціальність «Озеленювач», яка теж викладатиметься з елементами дуальної освіти. Більш того, саме цей фах зможуть отримувати учні з особливими освітніми потребами. Партнер навчального закладу – КП «Зеленбуд» Чернігівської міської ради.

Таким чином навчатися у ПТЗН Чернігова стає не просто престижно, а й вигідно.

|| ШКОЛА, ДЕ НАВЧАЮТЬ БУТИ ЗДОРОВИМ

Чернігів, Чернігівська область

СУТЬ ІСТОРІЇ

Система охорони здоров'я України побудована таким чином, аби вирішувати проблему, а не працювати на її випередження. Реформа галузі загалом поставила превентивну медицину на перше місце, що покликана навчити берегти здоров'я без лікарського втручання. Застосування такого підходу лягло в основу «Школи здоров'я», що вже втретє запрацювала в Чернігові. За три сезони «Школи здоров'я» зросла кількість охочих зробити щеплення, як і ревакцинуватися, так і захиститися від сезонних хвороб.

1. Опис проблеми

Система охорони освіти, що дісталася Україні у спадок від радянських часів, одним з показників якості вважала кількість ліжок-місць. Аби зберегти саме таку кількість часто у медичному закладі на амбулаторне лікування залишали пацієнтів з хворобами, які цілком можна вилікувати вдома. Ба навіть уникнути, якщо вчасно зайнятися профілактикою.

За таких підходів в українців не сформувалася звичка працювати на випередження проблеми. Сформувався ланцюг «хвороба - лікар - пігулка» або «хвороба-пігулка».

2. Опис програми/реформи

Реформа охорони здоров'я передбачає курс на профілактичну медицину, яка давно є реально дієвим трендом у цивілізованому світі. До того ж, вона є одним з напрямків наближення до стандартів ЄС.

Віднедавня Міністерство охорони здоров'я України на постійній основі співпрацює з Європейським центром контролю і профілактики захворювань (ECDC). До відповідного агентства МОЗ звернулось щодо отримання експертної допомоги у двох напрямках, а саме - сприянні впровадженню Міжнародних медико-санітарних правил в Україні та створенню національних баз даних щодо здійснення контролю за поширенням інфекційних хвороб.

Україна поступово наближує своє законодавство та практики до принципів права ЄС, зокрема у сфері інфекційних хвороб, служби крові, трансплантації тканин і клітин згідно з переліком актів, визначених у Додатку ХІІ до Угоди.

Забезпеченню підвищення рівня громадського здоров'я в Україні сприятиме прийняття Концепції нової системи охорони здоров'я з подальшим здійсненням заходів для її реалізації.

Однак, в Чернігові придумали, як навчити якомога більше людей прислухатися до свого організму та вчасно йому допомагати. На базі Чернігівської міської лікарні №2 працює «Школа здоров'я».

3. Результати програми/реформи

На думку викладача «Школи здоров'я», сімейного лікаря для 1900 чернігівців Олени Суислової, поки значною перепоною в реалізації задуманого у сфері профілактичної медицини є недосконала система розташування медичних установ. Втім, над цим вже працюють. Про що свідчить активна побудова амбулаторій в ОТГ та створення госпітальних округів.

«Якщо людина відчуває необхідність отримати медичну консультацію, то підкріпити її бажання може легкість її отримання. Звісно, якщо, щоб втрапити до лікаря, потрібно відстояти чергу за талоном, а потім у «живій» черзі, мови про профілактичні огляди йти не може», - коментує лікар, додаючи: - «На жаль, більшість пацієнтів відвідують лікаря лише за принципом «випишіть мені пігулку і я пішов». Насправді ж, лікарю є що Вам порадити. Простіше розповісти про методи профілактики, ніж потім ламати голову, як вилікувати.»

Олена Сулова зазначає, що за три сезони «Школи здоров'я» помітний прогрес: з'являються слухачі різного віку (не лише пенсіонери), загалом їх кількість збільшилася. Люди цікавляться основами правильного харчування, принципами догляду за реабілітації після інсульту тощо. Більше того, зросла кількість охочих зробити щеплення, як і ревакцинуватися, так і захиститися від сезонних хвороб.

Лікар зазначає, що в цій справі відомостей не буває забагато. У країнах ЄС навіть за значно вищого показника залученості до профілактичної медицини інформаційна кампанія триває постійно. Однак важливо, аби те, що повідомляється, ретельно перевірялося на достовірність.

«Насправді, мені здається, що питань під час занять могло б бути більше. Та це, мабуть, наступний етап. Наразі досягненням є те, що люди різного віку таки вже готові слухати, - підсумовує викладачка «Школи здоров'я».